

“Jij die daartoe niet bij machte bent, neem me op je schouders”. Met deze expliciete verwijzing naar de evangeliën spreekt de kale jonker Don Frasquito De Ponte y Delgado de 60-jarige Benigna de Casia aan, een dienstbode, die hem en nog een aantal anderen die ook in de bitterste armoede zijn vervallen, op wonderlijke wijze in leven weet te houden. Met *Mededogen* uit 1897 verliet Benito Pérez Galdós (1843-1920) het naturalistische pad waarop Zola hem was voorgedaan, voor een meer vergeestelijkte en allegorische weg.

door Jan Baes

De engel der armen

Mededogen is de achtste roman al die de Leidse uitgever Menken Kasander & Wigman van deze auteur in een mooi verzorgde en gebonden uitgave op de markt brengt. Daarmee krijgt de ongetwijfeld belangrijkste Spaanse romanschrijver van de 19e eeuw — vergeleken en vergelijkbaar met Balzac en Dickens — in ons taalgebied eindelijk de tribuneplaats die hem toekomt. Pérez Galdós was, zoals voornoemde voorbeelden, een zeer productief schrijver (ruim honderd titels) die, naast een groot aantal boeken over de geschiedenis van zijn land, gebundeld onder de naam *Episodios nacionales*, ook tientallen contemporaine romans heeft geschreven. Het zijn deze romans die de tijd hebben doorstaan, ook al omdat ze vanaf het begin stelling namen voor vrijheid en vooruitgang in een samenleving die onder de plak van kerk en adel ter plaatse was blijven trappelen. Het zijn veelal ‘these-romans’ die onder de pen van Pérez Galdós boven hun doel uitstijgen, mede door de heldere en afstandelijke stijl die groteske effecten niet schuwt en overvloedig van milde spot en ironie.

Mededogen is een van die boeken die door het spel dat hij speelt met fictie en realiteit, duidelijk maken dat Pérez Galdós ook een van de grondleggers is van de moderne Spaanse roman. Een boek dat stevig ingebed is in de Spaanse traditie, waarin zowel de satirische geest van Cervantes rondwaart als die van zijn meest eigenzinnige filmmakers Buñuel en Almadovar, die van een complexe en bizarre mengeling van ideeën en genres hun waarmed hebben gemaakt. Buñuel zal met zijn films ‘Tristana’ (1970) en ‘Nazarin’ (1958) overigens rechtstreeks uit het werk van Pérez Galdós putten.

Want al mag Pérez Galdós in *Mededogen* dan min of meer expliciet verwijzen naar het christendom en met zijn hoofdfiguur Benigna — ook wel Benina of Nina genoemd — een soort Jezusfiguur hebben geschapen, toch is hier, op enkele typisch 19e-eeuwse stijlfiguren na, nooit sprake van een larmoyante of moralistische toonaard, van valse deugdzaamheid of een hypocriete levenshouding. Alleen al de beschrijving van de bedelaarsbevolking, die iedere dag in twee rijen aan de poorten van de Madrileense kerken hun armen komen strekken om enkele centen te vangen, is van dezelfde kracht als de hallucinante scène in Buñuels ‘Viridiana’ uit 1961, waarin een aantal vagebonden en verschoppelingen rond een tafel onwillekeurig ‘Het Laatste Avondmaal’ van Leonardo Da Vinci gaan mimeren. De beschrijving in dit boek van mensen aan de onderkant van de samenleving, die om te overleven alle mededogen, ook en vooral met hun eigen lotgenoten hebben verloren, is allesbehalve sentimenteel. Het vuil op hun lichamen en op hun zielen is werkelijk aanwezig en bijna tastbaar beschreven. Het beeld van de armoede als afstotelijk en barbaars is de regel waarop vrijwel geen uitzonderingen zijn. Op de figuur van de oude Nina na, die, samen met een andere bedelaar, de blinde joodse Marokkaan Almudena, op een groteske, maar daarom niet minder waarachtige wijze, zin aan hun leven en aan hun onderlinge relatie trachten te geven, in de eerste plaats door niet direct aan zichzelf te denken maar door anderen te helpen. Nina, die haar adellijke meesteres, de weduwe Doña Paca, zo goed en kwaad als het kan, en met een ongehoorlijk vindingrijkheid in leven weet te houden, zonder dat ze al te veel van haar

eigenwaarde moet prijsgeven, ook als ze ten einde raad zal moeten gaan bedelen. Om haar meesteres de schande te besparen dat ze voor haar levensonderhoud gebruik moet maken van aalmoezen, zal ze haar te vertellen dat ze werkt als kokkin bij een zekere Don Romualdo, een knappe, jonge priester die op het punt staat tot bisschop te worden benoemd. Dit gefingeerde verhaal gaat onder de nieuwsgierige vragen van Doña Paca steeds meer een eigen leven leiden, tot op de dag dat een echte Don Romualdo, die ook nog als twee druppels water lijkt op het personage dat Nina heeft bedacht, zich bij de arme weduwe meldt met de boodschap dat ze een erfenis heeft gekregen en zich over haar verdere toekomst geen zorgen meer hoeft te maken. Op het ogenblik echter dat alle problemen achter de rug lijken, wordt Nina met haar Marokkaanse compagnon door de politie opgepakt omdat ze gebedeld hebben in een voor armen verboden wijk, omdat ze de welgestelde burgers te veel hinderen. Ze belandt in de gevangenis en als ze uiteindelijk vrij komt is ze niet meer welkom in de familie.

Mededogen is een roman met vele betekenissen. Als allegorie van de christelijke barmhartigheid stelt hij de vastgeroeste 19^e-eeuwse klassenverhoudingen, de dubbelzinnige houding van de kerk en de adel en de hypocrisie van de burgerij fel aan de kaak. De verschillende en soms erg kleurrijke personages zijn exponenten van een zowel historische als sociologische werkelijkheid. Maar het boek is ook een politiek statement in die zin dat Pérez Galdós, in zijn aanval op de decadentie en verpaupering waarin Spanje dreigt te vervallen, en na eerst zijn hoop te hebben gevestigd op de middenklasse, finaal kiest voor een

terugkeer naar de elementaire beginselen van het evangelie en in het spoor van Tolstoj opteert voor een socialisme op religieus-ethische grondslag.

Het verhaal, dat traag op gang komt en veel aandacht besteedt aan kleurrijke details, krijgt naar het einde toe steeds meer vaart en wordt finaal zelfs een beetje afgeraffeld — Pérez Galdós schreef het in twee maan-

den tijd, wat wellicht die onevenwichten verklaart. *Mededogen* is dan ook geen meesterwerk zoals *Fortunata en Jacinta* (1887) (*Leesidee* 2000, p. 790) maar het heeft alleszins de kracht van eerdere werken als *Mevrouw Bringas* (1884) (*Leesidee* 2001, p. 542) en *Miauw* (1888) (*Leesidee* 2003, p. 521) die alle prachtige bladzijden bevatten en door het accurate beeld

dat ze geven van het ‘fin de siècle’ in Spanje sterk bijdragen aan inzicht in en begrip voor het land.

Benito Pérez Galdós : *Mededogen*, Menken Kasander en Wigman Leiden, 2004, 336 p., 24,50 euro. ISBN 90-74622-47-X. Vert. van: *Misericordia* door Frans Oosterholt

MARGINALITEIT ; MADRID ; 19DE EEUW

ZEDENROMANS